

István Hiller, *Palatin Nikolaus Esterházy: Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625 bis 1645*, Viyana, Köln ve Weimar: Böhlau Verlag, 1992, 145 s. + 1 harita.

Mahmut Halef CEVRİOĞLU
(İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)

Verdiği seminer derslerindeki başarısından ötürü ödüllü bir öğretim elemanı olan Macar tarihçi István Hiller, görünüşe bakılırsa son yirmi yılı politik kimliğini ön plana çıkararak geçirmiştir. Macaristan Sosyalist Partisi'nin kurmaylarından biri olan ve 2003-2010 sürecinde aralıklarla kültür ve eğitim bakanlığı makamlarını doldurmuş olan Hiller'i, tarih camiası daha çok Habsburg-Osmanlı diplomatik ilişkileri üzerine yazdığı makalelerle tanımaktadır. İncelemeye aldığımız ve başlığını kabaca *Palatin Nikolaus Esterházy: 1625-1645 Arası Habsburg Diplomatik Mekanizması İçinde Macarların Rolü* olarak tercüme edebileceğimiz eseri ise, yazarın derecesini aldıktan sonraki yıl basılan doktora tezidir.

1541 yılında Osmanlı ordularının ortaçağ Macar krallığının topraklarını nihai olarak bölüp yeni bir idari sistem oluşturmalarının ardından Macaristan'ın Habsburglara kalan toprakları (Krallık Macaristanı) artık Habsburg doğu politikasının şekillendiği alanı teşkil etmekteydi. Bu bağlamda Habsburglar tarafından bölgeye yerli aristokrat aileler arasından atanan *Palatinler* ise bölgede bir nevi genel vali vazifesini görmekteydi. Görev (ve bir bakıma da protokol) açısından, bu şahsiyetler Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Budin Beylerbeylerine tekabül etmekteydi. Bu doğrultuda düşünürsek, temas ettiğimiz eserin Osmanlı tarihi açısından asli önemi, Budin paşalarının karşı karşıya oldukları siyasi mekanizmayı daha iyi anlayabilme imkanını vermesidir.

Bir diğer manidar husus ise, gerek kitabın yazıldığı dönemde, gerekse de günümüzde bu dönemin yeterince çalışılmamış olmasıdır. 17. yüzyıl Osmanlı-Habsburg rekabetini düşündüğümüzde, siyasi tarih araştırmalarının ağırlığını, doğal olarak siyasi yaptırımları daha belirgin olan Zitvatorok (1606) ve Vaşvar (1664) antlaşmalarına yüklediğini, arada kalan dönemi ise göz ardı ettiklerini görüyoruz. Bu minvalde Osmanlıların Safevilere, Habsburgların ise Protestan devletler ve Fransa'ya karşı savaştıkları bir süreçte görece sessiz kalmış Macar sınırını çalışmak nispeten bakir bir alana girmek anlamını taşımaktadır.

Eserin muhtevasını inceleyecek olursak, yazarın elinden kısa bir önsözle başlayan kitap beş bölümden oluşmaktadır. İlk kısımda Palatin Nikolaus Esterházy üzerine geçtiğimiz asir boyunca yapılmış olan çalışmaların dökümü yapıp hangi minvalerde yetersiz oldukları vurgulanmıştır. İkinci kısımda dönemin Avrupasında diplomasi anlayışı ve hususi olarak da Habsburgların diplomatik mekanizmasına ve geçirdiği dönüşüme değinilmiştir. Burada Osmanlılar açısından önemli olan ise Habsburglar'ın doğu politikasını şekillendiren Savaş Konseyi (*Hofkriegsrat*) ve Danışma Meclisi (*Geheimer Rat*) gibi mekanizmaların işleyişlerine dair verilen malumdur (s. 24-32). Kısaca söylemek gerekirse, Osmanlı-Habsburg siyasi ilişkilerini çalışan her öğrencinin bu kısmı etraflıca benimsemiş olması elzemdir.

Çalışmanın üçüncü kısmında Palatin Esterházy'nin işlemekte olan bu Habsburg mekanizmasının neresinde konumlandırıldığı anlatılmıştır. Esterházy'nin konseyler içinde kimlerle irtibatla bulunduğu, Avrupa sahnesinde hangi diplomatik kanallardan beslendiği ve Viyana'daki merkezi yönetime ne derecede etkide bulunabildiği değerlendirilmiştir. Burada yazarın vurgusunu yaptığı bir husus, Esterházy'nin Macarların Osmanlı serhadlerine yönelik güvenlik kaygısını, Otuz Yıl Savaşları'yla boğuşmakla meşgul Habsburgların gözü önüne getirmeye çalışması ve istediği tepkileri alamadığında da kendi bireysel nüfuz şebekesini kurmaya başlamasıdır.

Dördüncü kısım Esterházy'nin bu şebekesini ve diplomatik manevra çerçevesini somut örneklerle gündeme getirmektedir. "Palatin'in Habsburg Siyasetindeki Olanakları ve Kısıtlamaları" başlıklı bu kısım, Esterházy'nin dört adet "opiniones" tesmiye edilen ve muhtevasında Habsburgların dış siyasetini (özellikle Osmanlılar aleyhine) etkilemeye çalıştığı Latince telhislerin kısa özetleriyle başlamaktadır. Bunların merkezi etkilemede yetersiz kaldığı vurgulandıktan sonra Hiller, Esterházy'nin kendi şebekesini kurmasını ve başlattığı uluslararası diplomatik girişimleri örneklendirir. Yazarın bölüm sonunda vardığı çıkarım yine benzer şekilde Esterházy'nin elinden gelen çabayı sarf etmesine rağmen Habsburgların Osmanlı politikasını etkilemede istediği başarıyı elde edemediğidir.

Sonuç niteliğindeki beşinci bölüm ise "17. Yüzyıl Macar Siyasetinde Esterházycilik" başlığını taşımakta ve özellikle Köprülü dönemi Osmanlı dış siyaseti çalışanlar için önemli olabilecek şu uyarıyı yapmaktadır (s. 94-5): Esterházy'nin kurmuş olduğu genç kuşak diplomatik şebeke yirmi yıl kadar daha Macaristan'da etkisini göstermiş ve 1670'lere değin söz sahibi olmuştur. Hatta Zrínyi dahi (her ne kadar Habsburglara karşı daha az müsamahakar olsa da) Esterházy'nin niyetini ve metotlarını devam ettirmiştir (s. 98). Kitabın kapanış cümlesi ise adeta Hiller'in kendisini bir milli kahraman olarak **aksettirmek** isteğini akla getirecek şekilde Esterházy'den yaptığı, Palatin'in "vatanı ve zavallı milleti (*für unser armes, liebes Vaterland und für unsere verringerte Nation*) adına yaşamaya ve ölmeye hazır olduğu" alıntısıdır.

Kitabın literatürde denk gelebildiğimiz yegane değerlendirmesi 1995'te Robert Nemes tarafından yapılmıştır (*Austrian History Yearbook*, C. XXVI, s. 253-5). Nemes'in nihai yorumu, çalışmanın kısıtlı bir konuya odaklansa da, bazı ezberleri bozması açısından önemli olduğudur: Bir yanda Viyana'nın Krallık Macaristanı'nı tecrit etmeye çalıştığı iddiasının yersiz olduğu, öte yanda da Esterházy'nin faaliyetlerine gösterilen toleransa binaen Habsburgların mutlakiyetçilik uyguladığı yönündeki gözü kapalı iddiaların artık modasının geçtiği, Hiller'in çalışmasıyla teyit edilmiştir. Nemes'in bu sözleri, kanımızca kitabın ağırlık merkezini oluşturan üçüncü ve dördüncü bölümlerin pek veciz bir özeti gibidir.

Yazarın kullandığı kaynak havuzu eserin gerektirdiği standartlara kifayet etmektedir. Zira Avusturya, Çekoslovakya ve Macaristan arşivlerinden toplanmış birincil kaynaklar, profesyonelce derlenmiş literatürle layıkıyla harman-

lanmıştır. Birincil kaynakların büyük kısmını Esterházy'nin Viyana'daki otorite-lerle yazışmaları teşkil ederken, geri kalanlar arasında İstanbul'daki Avusturya mukim elçisi Rudolf Schmid'in periyodik raporları (*dispacci*) göze çarpmaktadır. Bu meyanda, arşiv malzemesinin kullanımı okurları tatmin edecektir. Yine de özellikle dördüncü bölümde, Esterházy'nin Habsburgların doğu politikasını etkileme çabaları anlatılırken, Antal Gévay'ın ve György Pray'in neşrettiği belgelerin zikredilmemesi göze batmaktadır. Zira Pray'in neşrettiği doğrudan Esterházy'nin kaleminden Habsburg diplomatik heyetine verdiği talimatlar ve Gévay'ın yayınlamış olduğu Esterházy'nin palatinliği döneminde imzalanmış ilk Sön Muahedesi'ne dair metin, palatinin dış politikadaki manevra kabiliyetine dair destekleyici örnekler sunmaktadır.

Osmanlı tarihi açısından yapılması gereken bir hatırlatma da, bu çalışmanın değerlendirmeye alınırken (kitaba eklenmiş olan haritanın da doğrudan aktarıldığı kitap olan) Fekete'nin *Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Esterházy* (Budapest, 1932) başlıklı eseriyle tamamlanması gerektiğidir. Zira Fekete'nin burada yayınlamış olduğu Türkçe belgeler, Hiller'in Osmanlıca kaynak kullanamamasından neşet eden boşluğu doldurmaktadır. Bu sayede Esterházy'nin Viyana'yla kurduğu bağı Hiller'den, Osmanlı paşalarıyla kurduğunu da Fekete'den dinleme imkanı bulabilmekteyiz. Yine dönemi çalışacaklar için, kitabın sonunda yer alan tek cümlelik kişiler fihristi (*Personenregister*) ve Esterházy'nin kronolojisi (*Lebenslauf*) önemli başvuru noktaları teşkil etmektedir.

Genel olarak değerlendirecek, Hiller bu kısa ancak yoğun monografide önemli bir kaç noktayı başarıyla işleyebilmiştir: Öncelikle, Habsburg dış politikasının Otuz Yıl Savaşları döneminde doğu sınırına nasıl yaklaştığı ve karar mekanizmasının işleyişi masaya yatırılmıştır. Ayrıca, bu sıkıntılı dönemde Macar genel valisi ile Viyana hükümeti arasında dolaylı bir gerilim bulunduğu gündeme getirilmiştir. Son olarak, Esterházy'nin bireysel siyasi inisiyatifleri ele alınmıştır ki, bunun ehemmiyeti, **Budin paşalarının bir bakıma simetriği** olan Macar palatinlerinin hangi amillere göre hareket ettiğinin böylece tebarüz etmiş olmasıdır. Umarız ki, hikayenin Osmanlı tarafında odaklanan benzer biyografik çalışmalar da yakında Osmanlı tarihçilerinin kalemlerinde hayat bulacaktır.